

BALOGH KAROLINA

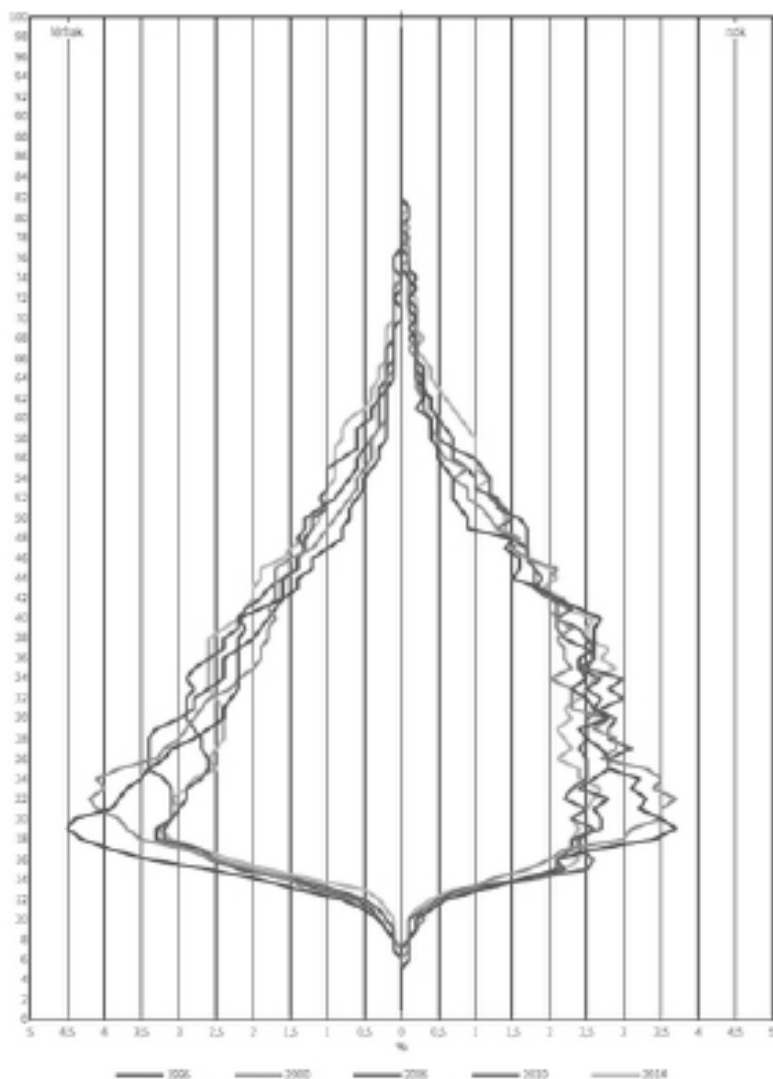
**„MINDIG A ROSSZAT CSINÁLOM, MÁR KICSINEK IS”^{*} –
AVAGY A FIATALKORI BŰNELKÖVETÉS
A KRIMINOLÓGIAI MAGYARÁZATOK TÜKRÉBEN**

*Az idézet a médiában nagy port kavart hajléktalan gyilkosságokat elkövető fiataloktól származik, aki – a tudósítások szerint – elfogása után azt kérte, hogy vigyék intézetbe, mert senki sem szereti őt.¹

BEVEZETÉS

Az életciklusok szempontjából is az egyik legmeghatározóbb időszak a serdülőkor, hiszen ez a biológiai és pszichés változásokkal leírható átmeneti időszak a gyerekkor és a felnőttkor között. A gyerekek leválnak a szüleikről, miközben kialakul saját identitásuk. Ez a konfliktusokkal és krízisekkel is terhes időszak 10-12 éves korban kezdődik és kb. 18-20 éves korig tart. Ez az időszak a bűnelkövetés szempontjából is meghatározó, hiszen az életkor és a bűnözés közötti kapcsolat korszakoktól és kultúráktól függetlenül igazolható (CSEMÁNE 2016). Ha egy pillantást vetünk a Magyarországon regisztrált bűnelkövetők korfájára, máris szemmel látható, hogy a bűnelkövetés a kora serdülőkorban kezdődik, csúcspontját pedig a közepe-vége felé éri el. Éppen ezért a fiatalkori bűnelkövetés oksága, kezelésének és megelőzésének lehetőségei mindig is a kriminológiai kutatások középpontjában álltak.

¹ A teljes idézet: „Anyukám többször is azt mondta nekem, hogy apám nem szeret engem. Már kicsinek azt mondta, hogy falhoz kellett volna, hogy ba***on. Mindig a rosszat csinálom, már kicsinek is.” A hatóságok az anyával szemben is eljárást indítottak, és felfüggesztett börtönbüntetésre és pártfogó felügyelet végrehajtására ítélték. Forrás: <https://444.hu/2018/03/01/szulei-elhanyagoltak-a-tatabanyai-kamaszt-duheben-halalra-vert-ke-t-hajlektalant>; <https://444.hu/2019/08/29/felfuggesztett-bortonre-iteltek-a-hajlektalan-gyilkos-kamasz-anyjat> (Utolsó megtekintés: 2019. október 18.)

1. ábra: A regisztrált elkövetők korfái az 1995., 2000., 2010., 2014. években
Forrás: Tájékoztató a 2014. évi bűnözésről. Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2015

A fiatalok bűnelkövetésének – akár csak a bűnözés egészének – megítélése térben és időben változó, így büntetőjogi meghatározása is eltérő. Hazánkban a büntetőjogi szankcionálása életkortól és az ehhez kapcsolódó belátási képességtől függ. A 2012. évi C. törvény hatálybalépéséig a büntethetőség korhatára² 14 év volt,

²Ami azt jelenti, hogy az elkövető a törvényben meghatározott életkor betöltését megelőzően nem büntethető.

azonban az új jogszabály értelmében bizonyos bűncselekmények³ elkövetése esetén a jogalkotó 12 évre szállította le. Ez az igény a média erőszakos bűncselekményeket középpontba állító tevékenysége által befolyásolt – nemzetközi térben is tapasztalható – közvélemény fősodrába, illetve a nemzeti büntetőpolitikák punitív trendjeibe is illeszkedik. Ezzel szemben a fiatalok bűnelkövetők száma az elmúlt években folyamatosan csökkent. Az Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Statisztika (a továbbiakban: ENYÜBS) adatai szerint, míg 2013-ban 10 471 fiatalok elkövetőt regisztráltak, addig 2017-ben már csak 6492 főt.⁴ A büntethetőségi korhatár leszállításával kapcsolatban élénk szakmai és közéleti vita alakult ki, a jogszabályváltozást többek között az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága is kifogásolta.⁵ Ez a vita egy konkrét életkor meghatározásán túl véleményem szerint azonban arra mutat rá, hogy milyen eltérő válaszok léteznek a fiatalok bűnelkövetés kezelésére, amely pedig a probléma összetettségére utal. Bár a tanulmányom problémafelvetése a büntethetőségi korhatár jogszabály általi megváltoztatásának dilemmájából indul, nem az ezzel kapcsolatos vitában akar állást foglalni, hanem a fiatalok bűnözés összetettségének megvilágítására törekszik, és igyekszik felhívni a figyelmet arra, hogy a fiatalok bűnelkövetés megelőzését és kezelését végezni hivatott szakpolitikai intézkedéseknek komplex személetet kell alkalmazniuk. Ennek érdekében a fiatalok bűnözést leíró és okainak feltárására irányuló empirikus eredmények és elméletek minél szélesebb körű áttekintésére törekszem. Elsőként a fiatalok bűnelkövetés jellemzőit mutatom be, majd kitérek a serdülőkort meghatározó nehézségekre. Ezt követően ismertetek néhány klasszikus kriminológiai elméletet annak bemutatására, hogy a fiatalok bűnelkövetés mennyire változatos okokra és folyamatokra vezethető vissza, végezetül pedig a longitudinális kutatások eredményei alapján azonosítható kockázati és védőtényezőket mutatom be.

³ Emberölés, erős felindulásból elkövetett emberölés, súlyos testi sértés, rablás, kifosztás és terrorcselekmény esetén.

⁴ Adatok forrása: bsr.bm.hu (Utolsó megtekintés: 2019. szeptember 1.)

⁵ Committee on the Rights of the Child: Concluding observations on the combined third, fourth and fifth periodic reports of Hungary, CRC/C/HUN/3-5, 14 October 2014.

A FIATALKORI BŰNÖZÉS MORFOLÓGIÁJA

Ahogy a bevezetőből is kitűnt, a fiatalkori bűnelkövetés jogi szankcionálása pszichoszociális tényezőket figyelembe vevő, ugyanakkor önkényesen megválasztott életkorhoz kötődik. A Btk. definíciója szerint fiatalkorú elkövető az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 14. – egyes bűncselekmények esetén a 12. – életévét betöltötte, de a 18. életévét még nem, gyermekkorú pedig az, aki a 14. (vagy 12.) életévét még nem töltötte be. Ezzel szemben a Gyermekvédelmi törvény definíciója szerint gyermek az, aki 18. életévét még nem töltötte be. A jogi kategóriák önkényesen megválasztott életkori határai miatt tanulmányomban nem a jogi kategóriát veszem alapul, amikor a fiatalkori bűnelkövetésre gondolok, hanem az életciklust. Amikor a probléma illusztrálására használatos statisztikai adatokra utalok, természetesen regisztrált fiatalkorú elkövetőkről van szó.

A fiatalkori bűnelkövetés struktúráját az összбűnözés befolyásolásán túl, életkori sajátosságok alakítják. Empirikus kutatások, illetve a bűnügyi statisztika is igazolja, hogy a fiatalkori bűnelkövetést a kis súlyú, elsősorban vagyon elleni cselekmények uralják. Az ENYŰBS 2017-es adatai alapján a regisztrált fiatalkorú elkövetők 37%-a lopás miatt került szembe a hatóságokkal. Ugyanakkor a bűnügyi statisztikában regisztrált elkövetők csak a jéghegy csúcsát jelentik, hiszen a fiatalkorúak által megvalósított normasértések kis súlyának dominanciájából eredően cselekményük sokszor csak szabálysértési tényállást valósít meg⁶ vagy bagatell jellegénél fogva rejtve marad, éppen ezért a fiatalkori bűnelkövetés megismerésében a latenciavizsgálatoknak is fontos szerepük van. Az erre irányuló hazai kutatások is igazolják, hogy a fiatalkori bűnelkövetés volumene nagyobb, mint ami a bűnügyi statisztikákban megjelenik, s vagy teljesen rejtve marad, vagy a lebukás csak valamely fiatalhoz közel álló kompetens felnőtt előtt történik meg. A fiatalkori bűnelkövetés szintén életkorhoz kötött sajátossága, hogy az elkövetés legtöbbször csoportosan történik, amit mind a bűnügyi statisztika adatai, mind a latenciakutatások megerősítenek. A nemek szempontjából itt is igaz, hogy a fiúk a lányoknál sokkal érintettebbek (CSEMÁNÉ 2016).

⁶ Pl. a lopás szabálysértési értékhatára jelenleg 50 000 Ft. Aki ennél kisebb értékre vonatkozó lopást követ el, csak szabálysértést valósít meg.

1. táblázat: Regisztrált fiatalkorú (14–17 éves) elkövetők a leggyakrabban elkövetett bűncselekményeik szerint ⁷

Összes regisztrált fiatalkorú (14–17 éves) elkövetők száma (fő)	6 492
Ebből:	
– lopás	2 389
– garázdaság	1 461
– testi sértés	544
– kábítószer birtoklása	344
– rablás	207
– rongálás	207

Szintén megállapítható, hogy a bűnelkövetés nem szigorúan elválasztható más prekriminálisnak tekinthető (pl. iskolakerülés) vagy deviáns cselekményektől, így értelmezve pedig a fiatal lakosság jelentős része érintett (CSEMÁNÉ 2016; KERESZI–BOLYKY–PARTI–SÁRIK 2008). Szintén empirikus adatok bizonyítják, hogy az elsőbűntényes fiatalok döntő többsége nem válik visszaeső bűnelkövetővé. Ha az előbbieket alapján figyelembe vesszük a fiatalkori antiszociális viselkedés és a bűnelkövetés között elmosódó határokat és a sok esetben csak fiatalkorban jellemző, epizódyszerű megjelenést, kitűnhet, hogy a szigorodó büntetések nem feltétlen jelentenek megoldást a problémára. Ráadásul a *Marvin Wolfgang* által vezetett *Philadelphia Birth cohort* vizsgálat megállapította, hogy az első elítélés kori életkor meghatározó a későbbi bűnelkövetői karrier szempontjából, ugyanakkor a büntetés súlyossága nem befolyásolja a visszaesést (KERESZI–GYÖRY–KÓ 2009), azaz az elkövető túl korai stigmatizációja sokkal inkább meghatározza a későbbi elkövetővé válást (CSEMÁNÉ 2016).

⁷ Adatok forrása: bsr.bm.hu (Utolsó megtekintés: 2019. szeptember 1.)

A SERDÜLŐKOR

Ahhoz, hogy közelebb kerüljünk a fiatalok viselkedésének megértéséhez figyelembe kell vennünk az ezt befolyásoló, speciálisan kamaszkorhoz köthető változásokat. A serdülőkor a testi érés és az identitás kiépülésével írható le, ami a gyermekkorból a felnőttkorba való átmenetet jelenti (ROSTA 2014). Ebben az időszakban történik meg a biológiai érés: nagy hormonális átrendeződés történik, kialakulnak az elsődleges és másodlagos nemi jellegek, továbbá, gyors testi növekedés és a testforma változása tapasztalható. Ráadásul jelentős pszichés és szociális változások is beállnak: megváltoznak a serdülők társas kapcsolatai is, azaz elkezdődik a leválás a szülőkről, akiknek szerepe veszít a jelentőségéből, ezzel szemben pedig felértékelődik a kortársak szerepe, akik nagyon erős befolyással bírnak ebben az időszakban, és elindul a szexuális érdeklődés is. A gyors és tömeges változások hatására a fiatalok esetében gyakran jelentkezik hangulati labilitás, fokozott érzékenység, melyek viselkedésváltozásokat idézhetnek elő, továbbá a világhoz és saját magukhoz is ambivalens módon viszonyulnak (ROSTA 2014). Szocializációjuk még nem teljes, a társadalmi és családi helyzetükből fakadó hatások és következmények esetükben erőteljesebben érvényesülnek, és ezeknek a tendenciáira nincs, vagy csak csekély a befolyásuk (ROSTA 2006). Ezentúl pedig bőven akadnak sajátos pszichológiai és lélektani jegyek is, mint például a kockázatkereső viselkedés, az irreális vagy hiányzó életcélok, a problémamegoldási képesség hiánya, az emberi kötődések felszínessége vagy hiánya, befolyásolhatóság, hiányzó kritikai készség (ROSTA 2006). A serdülőkorban gyakran jobban kidomborodnak a negatív személyiségjegyek, illetve ezekből a változásokból és sajátosságokból adódóan fokozottabban van jelen a sérülékenység veszélye is. Ezen tulajdonságok jelenléte, esetlegesen egymással kiegészülve, egymás hatását felerősítve, a deviancia különböző megnyilvánulásaihoz vezethetnek, illetve ha ezeknek nem történik kellő időben és módon valamilyen korrigálása, akkor akár a bűnözés legkülönbözőbb formáinak megjelenésébe torkollhat (ROSTA 2006). E sajátos vonások jelzik azt, hogy a fiatalkori bűnelkövetés esetén az érzelmi tényezők dominálnak inkább, tehát a fiatalok általi bűnelkövetést a felnőttkori esetekhez képest sokkal kevésbé jelzi előre eltervezettség (ROSTA 2006).

A FIATALKORI BŰNELKÖVETÉST MAGYARÁZÓ KLASSZIKUS KRIMINOLÓGIAI ELMÉLETEK

A klasszikus kriminológiai elméleteket többféle szempont szerint is tudjuk csoportosítani. Aszerint például, hogy milyen paradigma alá sorolhatók, hogy a bűnelkövetést pszichológiai vagy szociológiai okokra vezetik-e vissza, illetve, hogy ezeket az okokat mikro- vagy makroszintű folyamatok által meghatározottnak tulajdonítják.

A bűnelkövetővé válást magyarázó szociológiai irányultságú elméletek egy része a bűnözést a társadalmi struktúrából fakadó kényszerek által meghatározottnak tekinti. *Robert K. Merton* elmélete – amely nem konkrétan a fiatalkori bűnelkövetést hivatott magyarázni, azonban számos, a jelenséget magyarázni hivatott elmélet kiindulópontját adja – szerint a társadalom által kulturálisan meghatározott célok⁸ elérésére nem mindenkinek van lehetősége, amely *feszültséget* okoz, amit pedig az egyének különböző alkalmazkodási stratégiák megvalósításával oldanak fel, attól függően, hogy mennyire legitimálják a célokat, s azok elérésére milyen eszközöket választanak. Az egyes viselkedési minták némelyike deviánsnak tekinthető. A *konformitás* a célok és az ezek elérésére intézményesített eszközök elfogadását jelenti, amely a legáltalánosabban elterjedt reakció a társadalomban, ezáltal fenntartva annak stabilitását. Az újítás esetében a célok elérése érdekében az egyén nem utasítja el az illegitim eszközöket sem, elsősorban ez az adaptáció adja leginkább a bűnelkövetés felhajtóerejét. A *rituális* alkalmazkodás esetében a célok megtagadásra kerülnek, azaz azok mértékét olyan szintre szállítja le az egyén, ahol azok számára még megvalósíthatóak, ennek ellenére az intézményes eszközökhöz és normákhoz makacsul ragaszkodik, cselekedeteit rutinszerű tevékenységek határozzák meg. A *visszahúzó* Merton szerint a legkevésbé jellemző adaptációs mód. Ezek az emberek igazi kívülállók, akik nem azonosulnak a célokkal, éppen ezért nem alkalmaznak tiltott eszközöket, a legitim lehetőségekhez pedig nem férnek hozzá. A *lázádo* viselkedésminta a korábban valamilyen formában megtapasztalt célok megtagadását jelenti, támogatását megvonja az uralkodó társadalmi struktúrától, s azt más csoportokra kívánja átruházni (MERTON 1980; GÖNCZÖL 2016). Merton szerint az újító viselkedésmód a társadalmi pozíciótól függetlenül jelen

⁸ Merton az amerikai álmot eszményéből kiindulva a siker szimbólumának a pénzt tartotta, azaz, az amerikai társadalomban a kulturálisan meghatározott cél az egyre nagyobb vagyont megszerzését jelenti.

van, azonban megítélése eltérő. A magasabb társadalmi csoporthoz tartozók esetében nehezen eldönthető, hogy egy lehangoló üzleti fogásról vagy büntetőjogi jogsértésről van-e szó, ráadásul ezek a cselekedetek gyakran leleplezetlenek maradnak, vagy a társadalmi pozíciójuk védelmet biztosít számukra. Az alsóbb rétegek számára a kulturálisan meghatározott célok elérése teljesíthetetlen követelményként sejlík fel, így az általuk felvett alkalmazkodás ebből a nézőpontból akár „normálisnak” is tűnhet. Ez rámutat arra, hogy a szegénység és a deviancia között kapcsolat van, ugyanakkor ez nem közvetlenül, hanem az adott társadalom *kulturális szűrőjén* keresztül kapcsolódik össze. Maga Merton is úgy látta, hogy elméleti modellje nem teljes körű értelmezési keret a társadalmi struktúra által generált feszültségből eredő devianciára (GÖNCZÖL 2016), de hatása a további elméletek szempontjából jelentős.

Robert Agnewnek a mertoni feszültségelmélet megújításaként megfogalmazott általános feszültségelmélete szerint nemcsak a társadalmi struktúra egyenlőtlenségeinek megtapasztalásából fakadhat feszültség, hanem egyes egyéni célokban való akadályoztatottságból vagy valamilyen igazságtalanság megtapasztalásából. A feszültség megélése nem eredményez automatikusan bűnelkövetést, a személy mentális állapota, az alacsony társadalmi kontroll is befolyásolja a cselekedetet (GÖNCZÖL 2016; FEKETE 2015). Agnew az *integrált kényszer elméletével* a fiatalkori vagyoni elleni bűnözést kívánja magyarázni, ahol abból indul ki, hogy a fiatalok számára nem a középosztály által elfogadott hosszú távú célok okoznak frusztrációt, hanem a kortárs-csoportban meghatározott értékek, mint például az autonómia demonstrációja vagy a népszerűség elérése. Ezek nem mindig könnyen elérhetőek a fiatalok számára, ezért tiltott eszközökhöz fordulnak (FEKETE 2015). A fiatalok szempontjából a feszültségelméletek tükrében tehát a legfontosabb kérdés az, hogy hogyan definiálhatók esetükben a kívánatos célok (FEKETE 2015). Fontos ezt a megközelítést akkor is szem előtt tartani, amikor – ahogy CSEMÁNÉ (2016) is – a fogyasztói társadalom élményét, annak normarendszert befolyásoló „szerezd meg – használd – cseréld le” üzeneteit a fiatalok bűnelkövetését befolyásoló, kockázati tényezőként határozzuk meg.

Szintén szociológiai irányultságúak azok az elméletek, amelyek a bűnelkövetővé válást az egyén és a környezete interakciójában értelmezik, hiszen a fiatal számára normakövető vagy normaszegő viselkedésmintát kínál, a felvett viselkedést pedig megerősíti vagy elutasítja. A bűnözés *szociálökológiai* magyarázatai szerint az embe-

ri viselkedés az egyén és a fizikai, illetve társadalmi környezet közötti interakcióban alakul, azaz az eltérő környezet eltérő viselkedést is eredményez (BORBÍRÓ–GYÖRY 2016). *Clifford Shaw* és *Henry McKay* fiatalokúak bírósági adatait vizsgálva, illetve terepkutatást végezve empirikusan igazolta, hogy a bűnelkövetési ráták alakulása összefügg az adott terület gazdasági, szociális és kulturális jellemzőivel: azok a területek bizonyultak bűnözéssel leginkább terheltnek, ahol az átlagosnál nagyobb arányban jelentek meg olyan szociális problémák, mint a munkanélküliség vagy a mentális zavarok. Másrészt azt találták, hogy a problémás területek bűnözési rátája az idő folyamán állandóságot mutatott függetlenül a lakosság változásától. Shaw és McKay a terület belső viszonyait megvizsgálva határozta meg a *társadalmi dezorganizáció* tényezőit: a *szegénység*, amely a problémák megoldásának gazdasági alapját vonja el, az *etnikai fragmentáltság*, amely kiszélesített értelemben e területeken lakó, eltérő kulturális háttérű csoportok együttélésének nehézségeire, illetve a közös cél hiánya miatti érdekérvényesítés elmaradására utal, és a *nagyfokú mobilitás*, azaz, hogy a lakosok amilyen gyorsan csak lehet, elhagyják a területet. Meglátásuk szerint ezeknek a folyamatoknak köszönhetően a közösség elveszti önszabályozó képességét, nem gyakorol kontrollt a követendő értékek közvetítésében, ezért itt a többségi társadalomhoz képest alternatív értékrend alakul ki (BORBÍRÓ–GYÖRY 2016). A dezorganizált területeken élő gyerekek így olyan viselkedésmintákkal találkozhatnak, amelyekkel szemben a meggyengült hagyományos társadalmi intézmények, mint a család vagy az iskola, nem képes elegendő védelmet nyújtani. A bűnelkövetést támogató értékrendet a kulturális átörökítés biztosítja, azaz a bűnelkövetés tradíciói ugyanúgy hagyományozódnak a következő generációra, mint a nyelv, vagy az egyéb kulturális sajátosságok (BORBÍRÓ–GYÖRY 2016). A területi jellemzők, mint például az alacsony szocioökonómiai státusz, magas munkanélküliség stb. és a bűnelkövetés összefüggéseit további empirikus kutatások is bizonyítják, azonban ennek mechanizmusai vitatottak. A klasszikus társadalmi intézmények szerepét vizsgáló kutatások mellett érvelnek, hogy a családnak, az iskolának és a közösségnek nagyobb szerepe van a bűnelkövetővé válás kialakulásában vagy az attól való távolmaradásban, mint a közösség strukturális meghatározottságának (BORBÍRÓ–GYÖRY 2016).

Arra, hogy pontosan hogyan is zajlik a bűnelkövető viselkedés átörökítése, *Edwin H. Sutherland* keresett választ, így megfogalmazva egy átfogó, kriminológiai

tanuláselméletet, a *differenciális asszociáció* elméletét. A tanuláselméletek gyakran közös nevezőt jelentenek a pszichológiai, illetve a szociológiai irányú elméletek között. *Gabriel Tarde* utánzáselméletéből és *George H. Mead* szimbolikus interakcionizmus elméletéből kiindulva a bűnözést tanult viselkedésnek tartja, amely tanulási folyamat ugyanolyan tanulási mechanizmusok szerint zajlik, mint bármi más elsajátítása. A bűnözés tanulása elsősorban más személyekkel – különösen a személy számára fontos csoportokban – folytatott interakció során történik. A bűnelkövetés megtanulása magában foglalja a bűnelkövetés gyakorlati oldalának, illetve az ezzel kapcsolatos értékek, attitűdök és motivációk elsajátítását is. Az egyén akkor válik elkövetővé, ha környezetében a bűnelkövetést támogató attitűdök erősebbek, mint a jogkövetést támogatóak. Ez azt jelenti, hogy a fiatalok mindkét attitűdöt egyaránt megtapasztalják, és általában az általuk elfogadott referenciaszemély viselkedésében is megjelenik mindkét attitűd. Az, hogy az egyes minták mennyire befolyásolják a gyerek viselkedését, attól függ, hogy mikor, milyen hosszú ideig és mennyire intenzív tartalommal tapasztalják meg ezeket. (Például a kora gyermekkorban hosszú ideig tapasztalt viselkedésmintának erősebb a hatása, mint a később megtapasztaltaknak.) (BORBÍRÓ–GYÓRY 2016.) Az elmélet nagy hatást gyakorolt a kriminológia fejlődésére, annak ellenére, hogy empirikus tesztelése nehézkes. Interakcionista szemléletével új lendületet adott a bűnözésmagyarázatoknak (BORBÍRÓ–GYÓRY 2016). A differenciális asszociáció elméletét *Ronald Akers* gondolta tovább az operáns kondicionálás fogalmi kerete mentén. A *differenciális asszociáció-megerősítés* elmélete szerint a fiatalnak a deviáns magatartására kapott pozitív vagy negatív reakciók ugyanolyan fontosak a viselkedése alakulásában, mint a viselkedésről kialakult képzetek definíciója (FEKETE 2015). Úgy véli, hogy a deviáns viselkedés a társas megerősítés hatására jelenik meg és marad fenn. A tanulás kiscsoportokban zajlik, ahol az adott *szubkultúra* attitűdjei a meghatározók, azaz a fiatal a csoport normarendszerét elsajátítva alakítja saját viselkedését, amire pedig a csoporttól további megerősítést kap (FEKETE 2015).

A tanuláselméleti modellek különösen relevánsak a fiatalok bűnelkövetésének magyarázata szempontjából, hiszen ahogy a tanulmány elején is említettem, személyiségfejlődésük még folyamatban van, szocializációjuk lezáratlan.

Akers elmélete továbbvezet a fiatalok bűnelkövetését magyarázó jelentős elméletcsoportra, a *szubkultúra-elméletekre*.

A *szubkultúra* fogalma a többségi társadalomtól elszakadó, alternatív normarendszer mentén, de a többségi társadalom számos szervező elvét megtartó csoportokat jelöl. Bár kezdetben a szubkultúra-kutatások – főként az amerikai kriminológiában – a fiatalok kriminális szubkultúrájának kutatásával jelentettek egyet, később, főleg a brit vizsgálatok nyomán, kiszélesedett a fogalom, így a szubkultúrát innentől elsősorban eltérő életmódbeli különbségekkel azonosítják. A kriminális funkció elsődlegessége helyett további olyan funkciókat tulajdonítanak neki, mint az identitásképzés és a társadalomkritika (BORBÍRÓ–GYÖRY 2016).

Albert Cohen klasszikus szubkultúra-elmélete azonban még a bűnelkövető fiatalok bandáira koncentrálna. Alapját a mertoni feszültségelmélet adja, ami szerint a hátrányos helyzetben levő fiatalok nem rendelkeznek azokkal az eszközökkel, amelyekkel a középosztály célkitűzéseit elérhetik, ezért státuszfrusztrációt élnek meg. A klasszikus értelmezés szerint a szubkultúra kialakulása a feszültséghez történő alkalmazkodás egy kollektív adaptációja (BORBÍRÓ–GYÖRY 2016). Az alternatív értékrend mentén szerveződő bandák funkciója, hogy biztosítsák a fiatalok számára azokat a sikereket, amelyekkel az addig megélt – például iskolai⁹ – kudarcokat kompenzálni tudják, és amely sikerek alternatívát kínálnak az elérhetetlen célokra. Cohen elmélete alkalmas volt a bandaképződés leírására, azonban arra nem adott választ, hogy a különböző bandák által gyakorolt deviáns viselkedés gyakran miért eltérő. *Richard Cloward* és *Lloyd Ohlin* szintén a mertoni fogalomrendszerát átvéve az *eltérő lehetőségek elméletében*, úgy vélte, hogy a bandák vizsgálata során nem csak a legális eszközökhöz való hozzáférést kell vizsgálni, hanem az illegális eszközökhöz valót is, például vannak olyan típusú bűnelkövetési formák, amelyek nagyfokú szervezethez igényelnek (például a profi betörő csoportok vagy drogkereskedő bandák kialakulása bizonyos „infrastruktúra” meglétét feltételezi). Ahol a környéken nincs ilyen, a kiszakadó fiatalok gyakran más – például erőszakos – viselkedés felé fordulnak. A célok, a legitim, illetve az illegitim eszközökhöz való hozzáférés viszonyrendszerében Cloward és Ohlin három típusú bandát azonosít: a bűnözői bandák, akik internalizálják a társadalmi célokat, azonban a legitim eszközökhöz nem, csak az illegitimékhöz férnek hozzá, így a bűnelkövetés egyfajta előrejutást segítő karriereként jelenik meg. A *konfliktusos bandákban* az erőszakos, destruktív viselkedés a jellemző, és olyan környékeken alakul ki, ahol az

⁹ Cohen szubkultúra-elméletében nagy hangsúlyt kap az iskola, amely – ahogy Bourdieu jelentős kulturálistörke-elmélete szerint is – a társadalmi egyenlőtlenség újratermelését valósítja meg.

illegális karrier lehetősége sem áll nyitva, így az erőszak a státuszszerzés egyetlen lehetősége. Ez a forma elsősorban az elszigetelt közösségeket jellemzi, ahol a társadalmi kontroll nagyon gyenge. A *visszahúzódo bandák* tagjai sem a legális, sem az illegális eszközökhöz nem férnek hozzá, de ők ennek hatására a konvencionális célokat is elutasítják. Ezekben a szubkultúrákban elsősorban az önpusztító viselkedés, alkohol- és drogfogyasztás a jellemző. Az eltérő kategóriák meghatározásakor ugyanakkor érdemes szem előtt tartani, hogy ezek sosem tiszta formában érvényesülnek, a bandák deviáns viselkedése általában átfedést mutat (BORBÍRÓ–GYÖRY 2016).

A szubkultúra-kutatások a későbbiekben elsősorban a kulturális különbségek meghatározásával foglalkoztak. Igyekeztek feltárni a társadalmi struktúrából fakadó kulturális különbségeket, illetve a többségi társadalom által a szubkultúrákra adott reakciókat is vizsgálták, emellett igyekeztek megismerni az egyes szubkultúrákhoz tartozó csoportok mechanizmusait is. Az 1980-as, 1990-es években – a következőkben bemutatásra kerülő elméletek térhódítása miatt – háttérbe kerültek. Az utóbbi időben viszont újra megkezdődtek azok a kutatások, amelyek elsősorban a bűnelkövetés jelenségének megértésére, illetve annak kulturális meghatározottságára fókuszálnak. A *kulturális kriminológia* értelmezése szerint a fiatalok bűnelkövetése a hétköznapiakból való kiszakadás vágyával egyenlő, amely olyan extrém viselkedésformák megvalósítását ösztönzi, amely elvezet a vágyott extázis megtapasztalásához. E szerint az értelmezés szerint a bűnelkövetés elsősorban érzelmek által vezérelt cselekedet (BORBÍRÓ–GYÖRY 2016). Még e posztmodern irányzat formálódása előtt, az 1960-as évek vége felé David Downes – fiatalokkal végzett kutatása nyomán – úgy vélte, hogy bár a Cohen által leírt státuszfrusztráció valóban létező jelenség, de ennek kollektív megoldása nem közvetlenül eredményez bűnelkövetést, hanem inkább közös élménykeresést generál, ami leginkább akkor fordul bűnelkövetésbe, ha ez legitim módon nem megoldható (BORBÍRÓ–GYÖRY 2016). Véleményem szerint a bűnözés ilyen módon való értelmezése egybecseng a – tanulmány elején említett – serdülőkori sajátosságokból eredő deviáns cselekedeteknek az értelmezésével.

Az eddig bemutatott elméletek elsősorban arra keresték a választ, hogy a bűnelkövetés milyen okokra vezethető vissza. Bár néhány esetben megjelent a társadalmi interakciók jelentősége, alapvetően mindegyik magyarázat pozitivista alapon nyugodva társadalmi tényként kezelte a bűnözést. A *címkézéselmélet* a pozitívizmus teljes

kritikáját hozta el. E szerint a megközelítés szerint a bűnözés és a deviancia címkéje nem örök erkölcsi elvekre és normákra épül, hanem a társadalom fejlődésével egyre változik. Egyes cselekedetek deviánsná bélyegzése a szabályalkotáson keresztül valósul meg. Az elmélet egyik megalkotója, *Howard S. Becker* szerint a szabályokat a hatalommal rendelkezők alkotják és tartják fenn, ők a *morális vállalkozók*, ők hívják fel a figyelmet a társadalmat fenyegető veszélyekre. Azok, akik aztán a szabályoknak ellentmondó viselkedést tanúsítanak, *kívülállóknak*, deviánsnak minősülnek. A címkézés folyamatában először egy adott cselekedet címkéződik, majd az ezt megvalósító személy ezzel a címkével deviánsná minősül. E folyamat során gyakran a szabályszegők maguk is azonosulnak a kapott címkével, identitásuk részévé válik. A címkézésemélet továbbgondolása *Edwin Lemert* nevéhez kötődik, aki megkülönbözteti az *elsődleges* és a *másodlagos devianciát*. E megközelítés szerint elsődleges devianciának számít az, amit a pozitivista magyarázatok a bűnözés okának tartanak. Az ennek eredményeképp megvalósított magatartás bűncselekmény jellegének sokszor az elkövető nincs is tudatában, vagy ezt racionalizálni tudja magában. Ha azonban cselekedetük a hatóságok tudomására jut, akkor környezetük és a társadalmi kontroll intézményei megbélyegzik őket a cselekményük deviáns címkéjével, amitől nem tudnak szabadulni, így téve ezt identitásuk részévé, s ezt önbeteljesítő jóslatként működtetve meg is felelnek az „elvárásoknak”. Lemert ezt nevezi másodlagos devianciának (GYÖRY 2016a). A címkézésemélet feltevéseit az utóbbi idők longitudinális kutatásai is igazolják. Ahogy már a tanulmány elején is említésre került, az empirikus bizonyítékok igazolják, hogy minél korábbi életkorban kerül valaki elítélésre, ez annál erősebb hatása van a későbbi életútjára, éppen ezért jelentős e megközelítés a fiatalkori bűnelkövetés szempontjából.

Az eddigiekben elsősorban szociológiai irányultságú elméleteket tekintettünk át, a makroszintű oksági magyarázatoktól az egyéni szintű magyarázatok felé haladva. A szociológiai irányú elméletek mellett azonban biológiai és pszichológiai magyarázatok is születtek. Bár a korai biológiai determinizmus elméletei teljes mértékben meghaladtak, napjainkban is folynak olyan kutatások, amelyek bűnelkövetésre hajlamosító genetikai és neurológiai magyarázatokat keresnek, melyekre nem térek ki részletesen. Úgy vélem, hogy bár léteznek olyan, például agyi rendellenességek, vagy olyan hormonális folyamatok, amelyek befolyásolják

az emberi viselkedést, a bűnözés mint tömegjelenség kapcsán ezek önmagukban nem meghatározóak, csak az egyén környezetével kapcsolatban levő pszichés fejlődésével, illetve az eddig is emlegetett szocializációs és makrotársadalmi hatásokkal együtt értelmezhetőek.

A pszichológia az egyéni szintű bűnelkövetésre vonatkozó magyarázatokat fogalmazott meg. *John Bowlby kötődésmélete* szerint a kötődés olyan készlet, amely a gyermek és a gondozását biztosító személy – általában az anya – között kialakuló, a tápláláson túlmutató kapcsolat, amely a gyermek fejlődését garantálja. A kötődés az első két évben alakul ki, amiben fontos szerepe van a gyermek viselkedésére adott reakcióknak, a gondozó megfelelő válaszkészségének. Optimális esetben biztonságos kötődés jön létre, ami azonban például korai traumák hatására sérülhet, az szorongással terheltté válik. Ez a sérülés pedig a későbbiekben pszichológiai zavart okoz, ami jelentősen befolyásolja az antiszociális viselkedés kialakulását (SZABÓ 2016).

A kognitív pszichológia a külvilágból érkező impulzusok feldolgozásának folyamatát vizsgálva alkotta meg a maga bűnözésmagyarázatait. *Laurence Kohlberg erkölcsifejlődés-elméletében* a morális ítéletalkotás fejlődését *három szintbe* (prekonvencionális, konvencionális és posztkonvencionális) és *hat szakaszba* sorolta, amely a személyiségfejlődés, gyerekből felnőtté válásának a folyamatával is azonosítható. A prekonvencionális szinten elsőként a *büntetésorientáció* érvényesül, ahol a szabálykövetést a büntetések elkerülése, majd a *jutalomorientáció*, ahol már a szabálykövetést a személyes érdek, azaz a jutalom elnyerése motiválja. A konvencionális szinten elsőként a *jogyerek-orientáció* jelenik meg, amikor az egyén szabálykövetését mások helyeslésének elnyerése motiválja. A fejlődés következő szintje a *tekintélyorientáció*, amikor a tekintély tisztelete nyomán, a társadalmi rend fenntartása érdekében történik a szabálykövetés. A posztkonvencionális szinten a *társadalmiszerződés-orientáció* szakaszában a demokratikusan megalkotott szabályok kerülnek betartásra, itt az egyén és a köz érdeke is egyaránt fontos. Az erkölcsi fejlődés utolsó szakasza az *egyetemes elvek orientációja*, amikor amorális ítéletalkotás a saját választású etikai elveken alapul (SZABÓ 2016). Az erkölcsi fejlődés elméletét empirikus kutatások fiatalok és felnőtt korú bűnelkövetők esetében is vizsgálták, s azt találták, hogy a bűnelkövetők általában megrekednek az erkölcsi fejlődés prekonvencionális szintjén (SZABÓ 2016).

Az eddig tárgyalt elméletek elsősorban a bűnelkövetés okaira, illetve annak definiálására törekedtek, azonban az 1960-as évek során ezzel a szemlélettel szakítva merült

fel az az elgondolás, hogy valójában nem a bűnelkövetés, hanem a normakövetés szorul magyarázatra, s nem a bűnelkövetés okait kell megtalálni, hanem éppen azokat a tényezőket, amik visszatartanak attól, hiszen éppen az fog a kriminálpolitika hasznára szolgálni. A legismertebb *kontrollelméletek* Travis Hirschi nevéhez kötődnek.

A *társadalmi kontroll elméletének* központi fogalma a *társadalmi kötelék*, amely az egyéneket az őket körbevevő szűkebb környezethez köti, személyes kapcsolatokon keresztül működtetve a társadalmi kontrollt. A kötelékek négy típusa különíthető el: az első a *kötődés*, ami a közeli személyekhez való érzelmi kapcsolatot jelenti. Az e személyeknek való megfelelés, az együtt töltött idő az, ami visszatartja a fiatalokat a bűnelkövetéstől. Hirschi egyik legérdekesebb következtetése, hogy a normaszegő szülők is tudnak olyan erős köteléket kiépíteni gyermekeikkel, amelyek visszatartják őket a bűnelkövetésben. A második kötelék az *elkötelezettség*, amelyet a kötődés racionális oldalaként értelmezhetünk. Minél több energiát fektet valaki az iskolai teljesítményébe vagy munkájába, annál inkább érdekelt lesz abban, hogy távol maradjon a normaszegéstől. A harmadik kötelék a *részvétel*, ami alatt a konform tevékenységekben való részvételt kell érteni. Például minél több időt tölt a fiatal az iskolában, annál kevesebb esélye van arra, hogy normaszegő viselkedést tanúsítson. A negyedik kötelék a *hit*, aminek egyáltalán nincs köze a vallásos hithez, sokkal inkább a konform társadalmi normák elfogadását és követését jelenti (GYÖRY 2016b). Az elmélet kritikájaként került megfogalmazásra, hogy elsősorban csak a fiatalkori bűnelkövetést képes magyarázni, illetve nem tud választ adni a súlyosabb cselekmények elkövetésének okára, illetve statikus, tehát a fiatalkor végén befejeződő epizódszerű elkövetést sem magyarázza (GYÖRY 2016b). Az elméletet később leginkább maga Hirschi vitatta, s húsz évvel később *Miichael Gottfredsonnal* együtt, szakítva a társadalmi kontroll hangsúlyozásával megalkotta az *individuális kontroll elméletét*. Úgy vélte, hogy olyan tényezőt kell keresni, amelynek minden elkövető és cselekmény esetén fenn kell állnia. Úgy vélte, hogy ez az önkontroll hiánya. A *bűnözés általános elmélete* szerint, az egyén általános tulajdonsága az azonnali szükségletkielégítés. Így, ha alkalom kínálkozik a bűnelkövetésre, az önkontroll az, amely ettől visszatart. Az önkontroll a szocializáció során elsajátított viselkedés, aminek elsődleges színtere a család, megtanulása pedig csak a szülői nevelés során lehetséges, ez idősebb korban már nem tanulható meg. Hirschi szerint az alacsony önkontrollt minden esetben valamilyen szocia-

lizációs hibára lehet visszavezetni. Az individuális kontroll elmélete a társadalmi kontroll elméletével szemben sokkal kevésbé tesztelhető empirikusan, ráadásul a bűnözés felfogása is sokak által vitatott, ugyanis nem minden cselekményre igaz, hogy kizárólag az azonnali szükségletkielégítést szolgálná.

A kontrollelméletek előzményeként és a szubkultúra-elméletek között is szokás tárgyalni *David Matza* és *Gresham Sykes sodródáselméletét*. A szubkultúra-elméletek kritikájaként került megfogalmazásra, azaz megkérdőjelezésre került, hogy a különböző szubkultúrákhoz kapcsolódó fiatalok valóban egy szilárd bűnözést támogató értékrenddel lennének jellemezhetőek. Sykes és Matza fiatalokkal végzett kutatása során azt találta, hogy a fiatalok tisztában vannak a többségi társadalom elvárásaival, cselekedetük következtében pedig gyakran éreznek szégyent és büntudatot. Azt, hogy ennek ellenére miért követnek el mégis bűncselekményeket, a *neutralizáció technikáival* magyarázzák, melyek a fiatalok interakcióiban gyökerező mentális folyamatot jelentik, amely során *semlegesítik* a felmerülő morális aggályokat. Tetteik ilyen *racionálizálása* lehet a *felelősség vagy az okozott sérelem tagadása*, azaz az elkövető úgy véli, csak véletlenül keveredett a „balhéba”, vagy cselekménye nem is okozott kárt senkinek. Az áldozat tagadása, ami szerint a bűncselekmény inkább az áldozat hibája, a *bírálok tagadása*, azaz a cselekmény bírálatára nincs erkölcsi alap, vagy a *magasabb erőkre hivatkozás*, ami az elkövető büntetőjogi normák felett álló értékrendszerre hivatkozását jelenti. Matza szerint nincsenek tisztán értelmezhető bűnelkövető szubkultúrák, hanem a fiatalkori bűnelkövetést *sodródásként* kell felfognunk, azaz a fiatalok többsége jogkövető, ugyanakkor a neutralizációs technikák segítségével, illetve izgalomkeresésből néha átcsap a bűnelkövetésbe (BORBÍRÓ–GYŐRY 2016).

A BŰNÖZÉS INTEGRATÍV MEGKÖZELÍTÉSE, A FEJLŐDÉSI KRIMINOLÓGIA

Az eddigiekben a kriminológiatörténet fiatalok bűnelkövetését (is) magyarázni képes jelentős elméleteit vettük sorra. Ezek közös vonása, hogy egymást támogatva, illetve kritizálva kerültek megalkotásra, és kiindulásképp vagy épp ellenőrzésképp keresztmetszeti adatokat használnak. A kriminológiai kutatások másik iránya az 1940-es években indult meg, népszerűsége csúcsát pedig az 1980-as évekre érte el. A fejlődési *kriminológia longitudinális kutatások* adatai alapján igyekszik azonosítani azokat a

kockázati, illetve *védő tényezőket*, amelyek szerepet játszanak a bűnelkövető viselkedés kialakulásában, vagy épp megvédenek attól. Előnye, hogy a bűnelkövetést dinamikus folyamatként képes értelmezni, így célkitűzése az is, hogy bűnelkövetői életutakat rajzoljon fel.

A kockázati és védőfaktorok azonosítása kapcsán elengedhetetlen felhívni a figyelmet arra, hogy e tényezők megjelenése az életútban nem vezet feltétlenül bűnelkövetéshez, csupán annak kockázatát növelheti vagy csökkentheti. A bűnelkövetés ezek interakciója, illetve a társadalom adott viszonyai között alakul ki.

David Farrington – a fejlődési kriminológia egyik legelkötelezettebb képviselője – és munkatársai megkülönböztetnek az *egyénben rejlő*, a *családi háttérben*, a *szocioökonómiai helyzetben*, a *kisközösségben*, az *iskolában*, illetve a *kortárscsoportban* gyökerező kockázati és védő tényezőket (FARRINGTON–WELSH 2006; LÖSEL–FARRINGTON 2012).

Az *egyénben rejlő* kockázati tényező lehet az *alacsony IQ*, amely főleg az *alacsony iskolai teljesítmény* miatti lemorzsolódáson keresztül befolyásolhatja a bűnelkövetés kockázatát. A fejlődési kriminológia is nagy hangsúlyt fektet a *család diszfunkcionális működéséből* eredő kockázatokra. Ilyen lehet, ha valamely családtag maga is érintett a bűnelkövetésben, vagy ha a szülők nem biztosítják a gyerekek fejlődéséhez szükséges feltételeket, azaz nem megfelelő nevelési módszereket alkalmaznak, elhanyagolják vagy bántalmazzák gyermeküket. Szintén negatív hatása van annak, ha a gyerek a szülők közötti konfliktus elszenvedője. *Ezzel szemben egy biztonságot adó, szerető családi környezet erős védőhatást tud kifejteni*. A szocioökonómiai státusz sok, korábban is bemutatott elméletben is helyet kapott, s a longitudinális kutatások adatai is alátámasztják, hogy az *egyének családjának*, illetve későbbi saját rossz szociális-gazdasági helyzetének is lehet negatív hatása. Az *alacsony családból való származás* elsősorban a kockázati tényezők halmozódása miatt jelenthet kockázatot, hiszen ezekben a családokban olyan hátrányok halmozódnak, mint a hiányos gyereknevelési kompetenciák és nem megfelelő szerepminták. A magas szocioökonómiai státusz ezzel szemben védőtényezőként tűnik fel. A társadalmi dezorganizáció elméletével összhangban az alacsony társadalmi kontrollal jellemezhető kisközösségek szintén kockázati tényezőként merülnek fel, ahogy a deviáns kortárscsoportok is a bűnelkövetés irányába terelhetik a fiatalokat (FARRINGTON–WELSH 2006; LÖSEL–FARRINGTON 2012).

A fejlődési kriminológia a kockázati tényezők mentén maga is törekszik elméletalkotásra, amely célja egyrészt *bűnelkövetői tipológiák* felállítása, másrészt *bűnelkövetői életpályák* felrajzolása.

A fiatalokorú bűnelkövetés szempontjából *Terrie Moffit bűnelkövetői tipológiája* kiemelkedően fontos, amellyel a bűnelkövetői korfa serdülőkori kicsúcsosodását igyekszik leírni. Úgy véli, hogy a fiatalokorú bűnelkövetők két nagy csoportja különíthető el. Az élethosszon át tartó bűnelkövetői karrierrel *jellemezhető* fiatalok azok, akik nagyon erősen vannak kitéve a kockázati tényezők halmozódásának, ahol az egyénben rejlő faktorok negatív hatását felerősítik a környezeti hatások, főképp a diszfunkcionális családi minták, amelyek pedig élethosszon át fenntartják a bűnelkövető életmódot. A másik csoportba tartoznak azok, akiknek a *bűnelkövetése csak a kamaszkorra korlátozódik*. Moffit szerint a serdülőkori bűnelkövetés oka a fiatalok által megtapasztalt biológiai érettség korai bekövetkezése és a valódi felnőtté válás eltérő idejéből fakadó feszültség eredménye, s az antiszociális viselkedésbe vagy bűnelkövetésbe való bevonódás megerősíti őket a vágyott szerephez való hozzáférésben (MOFFIT 1993).

A bűnelkövetői életút meghatározása szempontjából *Rolf Loeber fejlődési ösvény modellje* a kockázati és protektív faktorok fennállásának és egymásra hatásának fényében három lehetséges bűnelkövetői utat azonosít: a *nyílt ösvényen* haladva a fiatal kezdetben kisebb súlyú erőszakos viselkedést tanúsít (pl. mások heccelése), majd egyre erőszakosabb cselekedetekben vesz részt (pl. gengháborúk), mielőtt a kifejlett erőszakos viselkedés kialakul (pl. erőszakos közösülés, erőszakos bántalmazás). A *fedett ösvényként* megnevezett életpálya során a fiatal a korai időszakban kisebb súlyú jogsértéseket követ el (pl. csekély értékű bolti lopás), amely később rongáláshoz hasonló cselekmények megvalósításával folytatódik, végül pedig súlyos vagy középsúlyos bűncselekmények elkövetése lesz jellemző (pl. csalás, betörés). A *hatalommal való szembenállás ösvénye* jellemzően 12 éves kor előtt kezdődik, dacos, ellenálló viselkedésben nyilvánul meg, amely végül a hatóságokkal való szembekerülésig fokozódik (pl. iskolakerülés, folyamatos éjszakázás) (KEREZSI–GYÖRY–KÓ 2009).

A fejlődési kriminológia kvantitatív eredményeit a hazai kvalitatív kutatások is igazolják: fiatalokorú elkövetők gyerekkorát vizsgáló kutatások szintén arra a következtetésre jutottak, hogy a *családban*, az *iskolában* és a *kortárs kapcsolatokban* tapasztalt diszfunkcionális működés a fiatalokorú bűnelkövetés felhajtóereje (BOLYKY–SÁRIK 2005, 2018). Solt Ágnes szintén kvalitatív kutatást folytatva pedig a fiatal elkövetőket jellemző négy életutat különböztetett meg – „*az elhanyagolás*

generálta spirál”; „a családon belüli bántalmazásból fakadó veszélyeztettség továbbgyűrűzése”; „a túlkorlátozó nevelés, majd drasztikus váltás: a nevelés megszakadásából eredő veszélyeztető spirál” és „a megélhetési gondokból eredő problémák és az ezt követő változás feldolgozatlansága (mélyszegénység)” –, melyek mindegyike a család különböző diszfunkcionalitásából eredeztethető (SOLT 2012).

A FIATALKORI BŰNÖZÉS LEGÚJABB KIHÍVÁSAI

A tanulmányban bemutatott elméletek sokasága alapvetően a hagyományos bűnelkövetésre fókuszál. A 21. század technikai fejlődése azonban olyan új elkövetési formákat hozott magával, amelyek például az online térben zajlanak és főképp a fiatalokat jellemzik, például *cyber bullying* vagy a *snuff videók*¹⁰ elkészítése. E cselekedetek megítélése még nehezebb, mint a hagyományos normaszegéseké, hiszen olyan új jelenségekről van szó, amelyeknek következményeit a generációs különbségekből fakadóan a felnőttek sem képesek felmérni, s pont emiatt legtöbbször még inkább rejtve maradnak, mint az egyéb, kis súlyú, hagyományos bűncselekmények. Számos szerző ezeket az új kihívásokat többletkockázati tényezőként határozza meg, mely leginkább a fiatalokat veszélyezteti (CSEMÁNÉ 2014, 2016). Feltevésem szerint az online tér megjelenése *nem feltétlenül* növeli meg a fiatalok normaszegési hajlandóságát, inkább csak eltérő platformot nyújt az életkori sajátosságukból fakadó, illetve a számos kriminológiai elméletben tárgyalt, kis súlyú deviáns cselekményeik számára. Tehát az eddig is tapasztalható kortárs csoportban elkövetett deviáns cselekmények egy részét új színtérre tereli. Ez a megváltozott forma pedig eddigi ismeretlensége révén új kihívások elé állítja a fiatalok bűnelkövetését kezelni és megelőzni szándékozó szakembereket.

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányom fő célja az volt, hogy a fiatalkori bűnelkövetés problémáját a lehető legkomplexebb módon mutassam be. Ennek érdekében ismertettem a serdülőkorból eredő sajátosságokat, illetve igyekeztem felvázolni a kriminológiatörténet fiatalok

¹⁰ egymás megszégyenítő helyzetben történő levideózása és megosztása

bűnözésére reflektáló elméleteinek legszélesebb kánonját. Ezzel szerettem volna érzékeltetni azt, hogy egy fiatal bűnelkövetővé válása milyen sokféle hatás összefüggésében alakul: a mikroszintű biológiai és pszichés folyamatok éppúgy szerepet kapnak ebben, mint a család működése vagy a közvetlen környezet befolyása, de még a szélesen értelmezett társadalmi struktúra is. A kriminológiai elméletek és empirikus eredmények arra is rámutatnak, hogy a fiatalok által elkövetett normaszegések és a törvénybe nem ütköző deviáns cselekedetek sok esetben összemosódnak. Mindezért a fiatalok bűnelkövetését a legösszetettebb módon kell értelmezni, az elkövetőkkel foglalkozó szakpolitikáknak pedig ilyen módon tartózkodniuk kell a leegyszerűsítő választóktól. A probléma megelőzését és kezelését hivatott programoknak és intézkedéseknek minden esetben holisztikus szemlélettel kell közelíteniük a megoldás felé.

IRODALOM

- BOLYKY Orsolya – SÁRIK Eszter (2018): A bűnelkövetéshez vezető út megismerése visszaeső elítéltek körében. – Előkészítő szakasz. *Börtönügyi Szemle* 37/3. 5–22.
- BOLYKY Orsolya – SÁRIK Eszter (2005): A fiatalkorú elkövetők gyermekkorra – az elkövetővé válás előzményei. *Kriminológiai Tanulmányok* 42. 327–352.
- BORBÍRÓ Andrea – GYÖRY Csaba (2016): Kultúra és társas interakciók. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest. 129–166.
- CSEMÁNÉ Váradi Erika (2014): „Színlelni boldog éveket ...” – gondolatok a fiatalok bűnözésének társadalmi reprodukciójához. In: Borbíró Andrea – Inzelt Éva – Kerezi Klára – Lévay Miklós – Podoletz Léna (szerk.): *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés, mint végső eszköz*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 83–94.
- CSEMÁNÉ Váradi Erika (2016): A gyermek- és fiatalkori kriminalitás. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest. 627–661.
- FARRINGTON, David P. – WELSH, Brandon C. (2006): *Saving Children from a Life of Crime: Early Risk Factors and Effective Interventions*. Oxford University Press, London.
- FEKETE Olívia (2015): A fiatalkorú bűnözés értelmezése a klasszikus kriminológiai modellekben. *Metszetek* 4/3. 14–28.

- GÖNCZÖL Katalin (2016): Deviancia, anómia és feszültség. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Lévy Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest. 110–128.
- GYÖRY Csaba (2016a): Címkezéselméletek. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Lévy Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest. 167–176.
- GYÖRY Csaba (2016b): Kontroll elméletek. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Lévy Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest. 177–193.
- KEREZI Klára – GYÖRY Csaba – KÓ József (2009): *Longitudinális kriminológiai vizsgálatok és alkalmazásuk lehetőségei Magyarországon*. Egészséges Ifjúságért Alapítvány, Budapest.
- KEREZI Klára – BOLYKY Orsolya – PARTI Katalin – SÁRIK Eszter (2008): Látens fiatalkori devianciák – ahogy ők látják (Az önbevalláson alapuló nemzetközi összehasonlító vizsgálat magyar blokkja. *Kutatási beszámoló*.
- LÖSEL, Friedrich – FARRINGTON, David P. (2012): Direct protective and buffering protective factors in the development of youth violence. *American Journal of Preventive Medicine* 43/2. 8–23.
- MERTON, Robert K. (1980): *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- MOFFITT, Terrie E. (1993): Adolescence-Limited and Life-Coures-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychological Review* 100/4. 674–701.
- ROSTA Andrea (2006): *A bűnmegelőzés elmélete*. LOISIR Kiadó – Pázmány Péter Katolikus Egyetem Szociológia Intézet, Budapest–Piliscsaba.
- ROSTA Andrea (2014): *A fiatalok bűnözés kriminológiája és szociológiája*. L' Harmattan Kiadó, Budapest.
- SOLT Ágnes (2012): *Peremen billegő fiatalok. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők gyermek- és ifjúkorban*. Doktori (PhD) disszertáció. Kézirat, Budapest.
- SZABÓ Judit (2016): Biológiai és pszichológiai bűnözés magyarázatok. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Lévy Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest. 78–109.